

Helt vildt Henrik Jørgensen-agtig og andre nydannelser af samme slags-agtig-hed

Gregersen, Frans; Christensen, Tanya Karoli

Published in:

Gode ord er bedre end guld.

Publication date:

2013

Document version

Peer-review version

Citation for published version (APA):

Gregersen, F., & Christensen, T. K. (2013). Helt vildt Henrik Jørgensen-agtig og andre nydannelser af samme slags-agtig-hed. I S. Borchmann, I. Schoonderbeek Hansen, T. Thode Hougaard, O. Togeby, & P. Widell (red.), *Gode ord er bedre end guld. : Festskrift til Henrik Jørgensen* (s. 183-198). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Helt vildt Henrik Jørgensen-agtig og andre nydannelser af samme slags-agtig-hed

Frans Gregersen og Tanya Karoli Christensen
Sprogforandringscentret
Københavns Universitet

0. Intro

I visse familier fejres runde fødselsdage ved at der fremtages en avis fra den dato fødselaren første gang så dagens lys. Man samles om erindringen om hvordan det var dengang, og efterhånden som årene går, bliver der flere og flere der får større og større afstand til fødselsdagsdatoen og tilsvarende færre og færre der kan huske hvordan det var (d)engang. Noget er forandret.

Kun i ganske få tilfælde kan man følge sprogforandringer. De har som regel ingen fødselsdato (og må derfor undvære en fødselsdag), og det er endnu sværere at finde ud af hvornår de trådte i karakter og blev stærke nok til at man kunne sige at nu var de ankommet. I denne hilsen vil vi se på en sprogforandring som har den særlige karakter at vi faktisk med en vis sikkerhed kan følge dens liv over et længere stræk. Det ville ikke være vildt Henrik Jørgensen-agtigt hvis vi ikke begyndte med begyndelsen.

1. Hvor kommer de fra?

I begyndelsen (Skautrup 1947: 90f) arvede danskerne suffikset *-agtig* fra middelnedertysk *-(h)achtich*, af ældre *-(h)aftich*, jf. ty. *-haftig*, som vi jo også har i dannelserne *mandhaftig* og *standhaftig*¹. Skautrup skriver:

- (1) ”Adj. på *-agtig* synes ikke indlånt før efter 1400, men suffikset blev så at sige straks produktivt på hjemlig grund, om end ikke ganske med samme anvendelse som i nydansk. Oprindelig føjedes endelsen (med bet. ”behæftet med”) til substantiver, men såvel i mnt. som i da. føjes endelsen også til adjektiver, verber og verbalsubstantiver. Betydningen kunde være 1. ”forbundet med, knyttet til, fuld af”: *del-*, *liv-*, *pinagtig*; 2. ”tilbøjelig til”: *løgn-*, *svig-*, *tjenstagtig*; *følgagtig*; med nedsættende bet.: *blødagtig*, fejl; 3. ”lignende eller mindende om”: *bleg-*, *bred-*, *fed-*, *rødagtig* osv. Den sidste gruppe synes i det hele at være af hjemlig oprindelse og har da også – i modsætning til de to første – tryk på første led.”
Skautrup 1947: 91

Det synes at være Brøndum-Nielsen som først bragte orden i dette suffiks’ historie (Brøndum-Nielsen 1917). I artiklen i *Danske Studier* 1917 tager Brøndum-Nielsen netop udgangspunkt i forskellen med hensyn til tryk. Enten ligger trykket i det afledte ord på suffikset, som i *barn/agtig*, eller på det ord eller den orddel som suffikset hænger på, som i *barneagtig*. De to tryk viser sig nu at være distinktive dels historisk, dels betydningsmæssigt og endelig mht. produktivitet. Det fører Brøndum-Nielsen (1917) frem til tre klasser:

A: Attribuerende adjektiver med betydningen ”kendetegnet ved, forsynet med, behæftet med, bestående af, udgørende”² med tryk på suffikset: typen *fordelagtig*

¹ Det er de to eneste der er med i Holmboe 1978, så man kan dårligt tale om et egentligt suffiks *-haftig* i moderne dansk.

B: Tendensadjektiver med betydningen ”tilbøjelig til”. Trykket ligger, hvor ikke andet bemærkes, på afledningsendelsen: typen *løgnagtig*.

C: Lighedsadjektiver (”approximativer” med betydningen ”lignende, havende (delvis) lighed med (især i en ydre egenskab)”. De har mange af dem tryk på førsteleddet, men der er en del der har tryk på suffikset, og atter andre der vakler mht. tryk: typen *engleagtig*. (efter Brøndum-Nielsen 1917: 36)

Om gruppe C hedder det at den undergruppe der har tryk på førsteleddet, er ”langt den største; den er ubegrænset.” (ibid.). Suffiksdannelser af denne type er med andre ord produktive (og hver enkelt skal derfor ikke nødvendigvis opføres i ordbogen). Brøndum-Nielsen argumenterer overbevisende for at ”tryk på afledningsendelsen er lånt fra middelnedertysk sammen med de ord, hvori det forekom.” (op cit.: 37). Det gælder gruppe A og B mens gruppe C-ordene er hjemlige sammensætninger (op cit.: 38)³.

Eli Fischer-Jørgensen har i sin majestætiske *Spätleser om Tryk i ældre dansk. Sammensætninger og afledninger* (Fischer-Jørgensen 2001: 359ff) underkastet Brøndum-Nielsens opdeling den empiriske test at hun opfører hvad de forskellige grammatikere har sagt gennem tiderne om trykfordelingen i ord der tilhører de tre grupper af afledninger. I tabellerne skelnes mellem ’rodtryk’, ’suffikstryk’ og ’vaklen’, og man noterer sig at der egentlig er forbløffende få ord der synes at have givet anledning til vaklen i trykfordelingen: *fabelagtig*, *pøbelagtig*, *slyngelagtig*, *sladderagtig*, *kludderagtig*, *krampagtig* og *storagtig*. De er alle, bortset fra forstærkeren *fabelagtig*, pejorativer og opfylder dermed Brøndum-Nielsens regel om at pejorativer er grunden til at der findes ord der har tryk på suffikset selv om de er hjemlige nydannelser (Brøndum-Nielsen 1917:38). EFJ konkluderer at ”Stort set støtter grammatikernes udtalelser altså Brøndum-Nielsens fremstilling” (op.cit.: 363).

2. Den klassisk-moderne ordbogssituation

En gennemgang af Henrik Holmboes *Retrogradordbog* (Holmboe 1978) giver i alt 60 ord på *-agtig*. Ordbogen dækker det ordforråd som fandtes i den samtidige udgave af *Nudansk ordbog* og den dengang gældende *Retskrivningsordbog*. Af de 60 har vi været i tvivl om trykfordelingen for nogle få, men er nået frem til følgende fordeling: Med tryk på suffikset: 32. Med tryk på førsteleddet: 28. Man skal her huske at Brøndum-Nielsens ord om de utallige ord af type C gør at det er et skøn der afgør hvilke ord af denne type der overhovedet skal med i en ordbog. En særlig plads i den tidlige Holmboe-liste indtager naturligvis ’urteagtig’ dels fordi det er et glimrende eksempel på type C med usvigelig sikkert hovedtryk på første stavelse, dels på grund af ordets optræden i Peter Plys:

(2) ”Der stod blot: ”GÅT UD ER HR STRAGS”, og på denne står jo: ”TRAVT ER HR STRAGS.”

Uglen udstødte et dybt lettelsens suk: ”Å!” sagde den, ”nu ved vi da hvor vi er.”

”Ja, men hvor er Jakob?” sagde Ninka Ninus. ”Det er dog sagen.”

Uglen kiggede igen på det skrevne. Med de kundskaber, han besad, var læsning af den slags en let sag. ”GÅT UD ER HR STRAGS TRAVT” – akkurat hvad man kunne vente at se på en sådan notits.

---

² Man bemærker at vi her er i Brøndum-Nielsens revolutionære periode hvor han følger den Rask-Petersenske retskrivning med små bogstaver og skel mellem ø og ö samt å i stedet for aa.

³ Det er jo ikke på det eneste punkt hvor middelnedertyske tryk-alternationer er kommet ind i dansk, jf. forskellen mellem *at foreslå* og *at blive foreslået* over for *at blive forslået*.

”Det er jo ganske klart, at det, der er sket, min kære Ninus, er, at Jakob er gået et eller andet sted hen med hr. Strags. Han og hr. Strags har travlt. Har du set en strags for nylig i skoven?”

”Ikke det jeg ved af,” sagde Ninka Ninus. ”Jeg kom netop for at spørge dig om, hvordan de ser ud?”

”Ja-a,” sagde Uglen, ”den plettede eller urteagtige strags er såmænd en –”

”Eller måske,” tilføjede den, ”er den snarere en –”

”Men naturligvis”, fortsatte den, ”afhænger det af –”

”Kort og godt,” sagde Uglen, ”sagen er, jeg ved såmænd ikke, hvordan de ser ud,” sagde Uglen rent ud.

”Tak,” sagde Ninus og skyndte sig hen for at finde Plys.”

Milne 1954: 69

I det følgende skriver vi om noget tilsvarende, en plettet eller urteagtig strags-konstruktion som vi ikke rigtig ved endnu hvordan ser ud – hvis man da kan sige det på den måde-agtigt. Det skal nu ikke afholde nogen og allermindst os fra at diagnosticere den på livet løs og endda foreslå en forklaring.

3. På sporet af nydannelser

Rita Therkelsen var den første der lagde mærke til at der var ved at ske noget med *-agtig*. I bidraget til festskriftet for Lisbeth Falster Jakobsen (Therkelsen 2009) diagnosticeres to nyudviklinger: Dels at *-agtig* kan modificere større enheder, ja hele udsagn, dels at *agtig* kan optræde uden førsteled som adjektiv. I begge tilfælde er betydningen at afsvække henholdsvis et udsagn og et substantiv på linje med type C ovenfor: Når *-agtig* sættes efter et udsagn, får udsagnet betydningen ’eller noget i den retning’ (Therkelsen skriver ’som ligner’) og når *agtig* står som adjektiv betyder det ’en slags’. Therkelsen konstaterer en generelt afvisende sprogholdning til fænomenet, noget der stemmer udmærket med vores mantra om at sprogbrug ikke nødvendigvis er gennemskuelig for sprogbrugerne selv (se fx Buchstaller og Corrigan 2011).

4. Nogle analyser af nydannelsernes frekvens og typificering

Der findes allerede flere analyser af *-agtig*. Et fælles problem for den slags analyser er datagrundlaget. Hvis man søger i ordbøgerne gennem DSL’s hjemmeside, er man begrænset af at det produktive suffiks kan sættes på hvad som helst, og at den slags engangsdannelser ikke optages i ordbøger. Og så er de foreliggende ordbøger kun i ringe grad bygget på dansk talesprog hvor suffikset formentlig får nye roller. Man kan så erstatte ordbøgerne med nettet i forskellige udgaver, men dels er nettet også væsentligst skriftsprogsbaseret, dels er nettet ikke struktureret, og man kan hverken søge efter dele af ord eller være sikker på at få oplyst noget om producent og publikum.

Stine Ventzel Sigård (2010) fokuserer på udviklingen fra suffiks til fritstående adjektiv (i tilslutning til Therkelsen), men tilføjer den videre udvikling til diskursmarkør. Hun overvejer på basis af dels selvindsamlede eksempler, dels eksempler fra radioprogrammet TVÆRS på P4, hvordan *agtig* kan indramme citater og i sin vaghed kan formodes at appellere til fælles viden eller direkte indforståethed. Set ud fra et positioneringsperspektiv producerer *agtig* derfor nærhed eller intimitet mellem samtaledeltagerne. Ventzel Sigård anlægger også et face- og høflighedsperspektiv som vi skal komme tilbage til i forklaringsafsnittet.

Louise Gad (2011) skitserer på basis af søgninger i Sprogforandringscentrets korpus (hvorom mere nedenfor) suffiksbetydningernes udvikling i tid og rum, og overvejer om der kan være tale om aldersspecifik sprogbrug, dvs. at især unge skulle bruge de nye betydninger, eller om der er tale om en reel sprogforandring. Hun konkluderer efter at have gennemført 11 forskellige

undersøgelser som alle peger i samme retning, at der faktisk er tale om en sprogforandring siden også voksne talere benytter de nye former.

Endelig tolker Nicoline Munck Vinther i sit støttepapir til en mundtlig eksamen udviklingen i et grammatikaliseringsspektiv i tilslutning til Boye & Harder (2012) og antyder – som Ventzel Sigård før hende – at der er en overvægt af kvinder der bruger de nye former.

5. -agtig i københavnsk fra 1970 til nu

Sprogforandringscentrets korpus er struktureret efter optagelsens dato (ToR=Time of Recording), efter informantens alder på optagelsestidspunktet og hans eller hendes fødselsår (AaToR=Age at ToR; YoB=Year of Birth), efter informantens køn, socialklasse og geografiske placering samt efter om der er tale om en gammel (S1) eller en ny (S2) optagelse. Dette gør det muligt at svare på en række spørgsmål: Hvis der er tale om *Age grading* (Chambers 1995, Labov 1994, Tagliamonte 2012), skal AaToR være afgørende: Man taler på en bestemt måde i et bestemt livsafsnit og opgiver det når man kommer 'op' i det næste.

Hvis der er tale om en sprogforandring, skal der være flere og andre typer af *-agtig*-former i S2-optagelser end i S1, korrigeret for antal ord i S1 og S2. Og generelt skal forekomster af *-agtig* være korreleret med ToR sådan at både frekvens generelt og særlig de nye typeres frekvens stiger med årstallet.

Vi har valgt i det følgende kun at se på københavnsk. Datasættet fra København består af følgende afgrænsede datasæt som er karakteriseret ved hver sin indsamlingsmetode: Ældst er Mette Mortensens optagelser af københavnere af begge køn født i 1915 og 1945 (Mette Mortensen 0 og Mette Mortensen 1). Derefter følger de optagelser som blev gennemført i forbindelse med projekt Bysociolingvistik i 1987-89 (Gregersen & Pedersen 1991). De kaldes i korpus Bysoc 0, 1 og 2 gl (dvs. generation 0, 1 og 2) og svarer således samlet til Sprogforandringscentrets S1 (ældre optagelser) i København. Det er nemlig for generation 1 og 2s vedkommende de samme informanter som blev optaget i 2005-07 som S2 (se mere i Gregersen 2009). Endelig tilføjes i 2009-2010 den tredje generation i København. Den hedder Bysoc 3. Generation 3 er født 1993-96 og var således på optagelsestidspunktet mellem 14 og 17 år gamle. En minimalt ældre gruppe af københavnere, i alt 16 18-19-årige, indgår i enkeltinterviews og gruppesamtaler i Sprogforandringscentrets bidrag til det danske CLARIN-projekt, se www.clarin.dk. Dette datasæt hedder bare CLARIN.

Hypotesen om sprogforandring kan derefter operationaliseres som følger:

1. Der skal påvises en forskel i brugen af *-agtig* som hænger sammen med *ToR*.

Både Ventzel Sigård og Gad er optaget af at disse dannelser simpelthen kunne være et ungdomssprogligt talesprogsfænomen som derfor er undsluppet leksikografer der ikke har korpora til rådighed. For at afkræfte at dette skulle være tilfældet, skal det yderligere bekræftes at

2. Der er forskel i brugen af *-agtig* i S1 og S2, dvs. at også ældre sprogbrugere som ikke brugte det i S1, nu benytter dette sprogtræk.

Der er søgt på *agtig* som 'del af ord' i Sprogforandringscentrets korpus. De relevante resultater fremgår af tabel 1:

fødeår	datasæt	optageår	størrelse	total	frekv	nøjagtig	engangs	frekv	alene
1915	MM 0	1970-71	101.440*	11		8	1		
-1942	Gen 0	1987-89		7		5	2		
42-63	Gen 1 S1	1987-89	335.105	22	0,06	19	3	0,008	
64-73	Gen 2 S1	1987-89	212.889	17	0,07	8	2	0,009	
42-63	Gen 1 S2	2005-07	384.554	46	0,12	13	20	0,052	5
64-73	Gen 2 S2	2006-07	246.980	28	0,11	5	20	0,071	2
93-95	Gen 3	2009-10	120.867	115	0,95	1	91	0,75	23
89-92	CLARIN	2010	211.750*	60			43		17

Tabel 1: Informanternes fødeår, datasættenes navne, deres optageår, datasættenes størrelse målt i de fyldte mellemrum (ca.= ord) som er produceret af informanterne (for de to med * mærkede dog alt hvad der siges i sættet), det totale antal former produceret af informanterne hvori *-agtig* indgår, og dennes frekvens pr. 1000 ord, andelen heraf for ordet 'nøjagtig', andelen af engangsdannelser (defineret som ord der ikke er optaget i Holmboes retrogradordbog), frekvensen heraf pr. 1000 ord og endelig andelen af *agtig* alene dvs. enten som adjektiv, adverbial eller som diskursmarkør til slut i en ytring.

Det fremgår af Tabel 1 at begge hypoteser bekræftes. Der er en klar relation mellem ToR og brugen af de forskellige *agtig*-former sådan at engangsdannelserne først begynder at dominere i S2. På den ene side er det påfaldende at de meget unge informanter i Bysoc 3 også har relativt flere *agtig*-dannelser, og særlig flere engangsdannelser, end de lidt ældre i CLARIN-datasættet, hvilket kunne tyde på ungdomssprog og *age grading*. På den anden side har også de ældre københavnere i S2 mange engangsdannelser og fritstående *agtig*. Alt tyder således på en egentlig sprogforandring.

Nogle bemærkninger til resultaterne:

- Køn synes at være en faktor. I hvert fald producerer 15 kvindelige informanter i Bysocs Generation 3 samlet 73 *agtig*-former mens 14 mandlige informanter fra samme datasæt producerer i alt 42.
- I normale opgørelser af et datasæts størrelse bliver alt sagt regnet med, hvorfor den relative frekvens for *-agtig*-dannelser set ud fra individets synspunkt bliver noget undervurderet. Derfor har vi for de tre generationer i Bysoc udregnet datasættets størrelse udelukkende på basis af en summering af hvad informanterne producerer. Af samme grund er det kun for disse fem kolonner der er angivet relative frekvenser. Vi har heller ikke indregnet de (få) uidentificerede personer som optræder på optagelserne, i opgørelserne. Igen vil dette medføre en vis marginal undervurdering af frekvensen.
- Og hvad så med interviewererne? Interviewerne af Generation 1 i S1 producerer i alt 9 *agtig*-former hvoraf *nøjagtig* udgør 4 mens 4 er engangsdannelser. Den sidste *agtig*-form er ordet *fordelagtig*. Intervieweren af Generation 1 i S2-optagelserne producerer i alt 7 *agtig*-dannelser hvoraf 2 er *agtig* alene mens resten er engangsdannelser. I betragtning af at han optræder i 22 af de 24 optagelser, er det egentlig ikke særlig mange – men han har jo da også fået besked på at gå forrest med at holde sig i baggrunden.

6. Analyser af *-agtig* i kontekst

Som nævnt kan de moderne afledninger med *-agtig* inddeles i forskellige hovedtyper, baseret på trykforhold, syntaktiske og semantiske karakteristika. I dette afsnit vil vi se nærmere på nogle af de faktorer som kendetegner den kontekst som de nyere *agtig*-typer forekommer i, ligesom vi skal se nærmere på nogle eksempler på *agtig* der ikke længere fungerer som derivativ, men har en selvstændig funktion som adjektiv, adverbial eller diskursmarkør.

Afledninger med *-agtig* (ikke mindst afledninger af komplekse udtryk) optræder ofte i sammenhænge der på flere måder viser at taleren eller skribenten tilnærmer sig en beskrivelse der ikke ligger helt fast. I nogle tilfælde kan det beskrives som vaghed eller manglende præcision, men mindst lige så hyppigt er der simpelthen tale om kreative nydannelser der skabes i taleøjeblikket og som derfor er underlagt samme tidspres som talesprog i det hele taget er. Der er ikke tid til at stoppe op og vælge det helt rigtige ord, nej, man må tale sig varm og efterhånden nå frem til en passende beskrivelse. Når denne kreativitet udfoldes online som i talesprog og chat, finder man forskellige symptomer på at taleren/skribenten løbende overvejer hvordan hun skal formulere sig, samtidig med at hun holder på ordet.

I de data vi har kigget på, finder vi forskellige sådanne online-symptomer i ytringer med *-agtig*. Det er fx tøven (*øh* og pauser), gradsadverbier som *meget, mere, noget og lidt*, sætningsadverbier som *sådan, ligesom og bare*, eller den talesproglige variant af de demonstrative pronomener som *det der*. Og gerne flere af alle disse i samme ytring. Når de optræder sammen, kan det være i nogenlunde faste konstruktioner som de meget udbredte påhængsudtryk, fx *og sådan noget* (der snarere udtales *o soŋ no:əð*), eller som en citatindleder a la *bare sådan xxx* eller *sådan lidt yyy* (se også Rathje 2009a, 2009b). I andre tilfælde findes de bare spredt ud over ytringen i mindre systematisk grad.

Et godt eksempel er nedenstående fra Sprogforandringscentrets korpus. Informanten er en ung pige der har fået afspillet nogle stemmeprøver, og så fortæller hvad hun tænker om dem (havelågerne, #, betyder 'kort pause'):

- (3) det der det er jo også meget mere nede på jorden det er sådan lidt mere # slang # og bare # **go with the flow-agtigt**⁴ # end det der andet

Udover opblødningen af begrebet *slang* med adverbialt *sådan lidt mere*, finder vi også andre leksikalske størrelser der fungerer som bud på en indkredsning af hvilken persontype stemmen repræsenterer. Det er både udtrykket *nede på jorden* og førnævnte *slang* der på denne måde sidestilles med afledningen *go with the flow-agtigt* som bud på beskrivelser af måden at tale på. På trods af de blødt formulerede bud på kategoriseringer er det i vores optik ikke udtryk for vaghed når taleren ender med at omtale den hørte stemme som 'go with the flow-agtigt', men snarere en ret præcis stemningsbeskrivelse.

Et andet eksempel har andre træk der tyder på online kategorisering og fremviser endda flere forskellige typer af *agtig*-konstruktioner (igen fremhævet med fed):

- (4) jeg har glemt hvad hun hedder det var # bare en fantastisk koncert # og sådan en kvinde der var sådan **hippieagtig** # øh meget **hippieagtig** men så var det noget musik som var noget af det # mest moderne **Lady Gaga-agtig-agtig** musik ikke # men hun var bare # så **hippieagtig** og hun # og hun # lavede så nogle bevægelser så det # de der øh øh de der rigtige øh # **jeg er på coke jeg har røget den fede # jeg er fra halvfjerdserne # og jeg bliver aldrig nogensinde gammel # agtig** type ikke # men så når hun stoppede musikken og så noget # så var hun hel normalt menneske

Den unge mand der fortæller så begejstret om sin koncertoplevelse, gør en pointe ud af at modstille den kvindelige musikers fremtoning med hendes musiksmag. Han vender gentagne gange tilbage til

⁴ De indsatte bindestreger findes naturligvis ikke i informantens talesprog og udgør derfor en fortolkning fra vores side af hvor sammenhængende enhederne er. Det gælder også de øvrige talesproglige eksempler.

beskrivelsen *hippieagtig*, mens kategoriseringen af den afspillede musik sker med (hvad der i hvert fald for den rette modtager vil være) en modsætning, nemlig *Lady Gaga-agtig* (vi vender tilbage til den dobbelte forekomst af *agtig* om et øjeblik). Pauserne antyder at der gøres stadige forsøg på at ramme en beskrivelse der passer på person- hhv. musiktypen, men samtidig ser vi tegn på stor indlevelse i den omtalte situation, og her er *agtig*-afledningerne med til at gengive den stærke, og i situationen umiddelbare, oplevelse han har haft.

Konstruktionen *Lady Gaga-agtig* hører til gruppen af nydannelser der trækker på et bredt spektrum af kulturelle og sociale erfaringer og som kræver en indlæsthed i diverse kulturformer for at den relevante sammenligning kan foretages. Vi finder talrige lignende eksempler i vores materiale, bl.a. *hermionetypeagtig*, *Linda P-agtig*, *knæhøj karse-agtig*, og selvfølgelig *go with the flow-agtig* og *hippieagtig* fra ovenstående eksempler. Når man trækker på kulturelle referencer af denne slags, opnår man dels en inkluderende effekt, nemlig i forhold til samtalepartneren (hvis denne deler referencerammen), dels en ekskluderende effekt, nemlig i forhold til folk der ikke er bekendt med disse referencer og evalueringen af dem.

Hvis vi vender tilbage til de to tilfælde af *agtig* der optræder lige efter hinanden, viser det sig at der næppe er tale om en reduplikation (a la: *den er jo ikke rød-rød*), men snarere om afledninger af forskelligt omfang. Når man lytter til interviewet, er der en hørbar pause mellem de to, så man får det klare indtryk at det første *agtig* modificerer propriet *Lady Gaga*, mens det andet har et større skopus der tilsyneladende omfatter hele konstruktionen *mest moderne (Lady Gaga-agtig)-agtig*. En retskrivningsmæssigt korrekt udgave ville derfor have et bestemtheds-*e* tilføjet til det sidste *agtig* eftersom det er adled til *musik* der står i bestemt form (*det ___ musik*). Det interessante er at denne komplicerede konstruktion på ingen måde lyder påfaldende.

Den imponerende lange afledning der starter med *jeg er på coke* og slutter med *og jeg bliver aldrig nogensinde gammel # agtig* kan bedst fortolkes som et adjektiv, for det lægger sig efter alt at dømme til *type* som igen viser tilbage til *bevægelser* som altså er af den *rigtige ... type*. Det er en særdeles indlevet og malende beskrivelse der tilbydes her, og den er hverken vag eller upræcis, men har til gengæld (igen) klare referencer til en kulturel ramme som man skal kende for at kunne forestille sig hvilken slags kropsudfoldelser der henvises til.

En del af de talesproglige træk vi finder i sådanne eksempler kan simuleres i (uformelt) skriftsprog. Et eksempel fra de digitale medier er fundet på en blog hvor skribenten udtrykker en vis ærgrelse over at en anden blogger har kopieret hendes stil på sin blog. Overskriften lyder:

(5) Om at blive lidt, sådan.. **hmmm-agtig**..!

Her illustrerer interpunktionen talesprogets pauser, både ved hjælp af kommaet mellem *lidt* og *sådan* og ved de dobbelte punktummer (konventionen tilsiger tre punktummer i den slags 'tænke-/talepauser', men funktionen må være den samme). Det lydefterlignende *hmmm* har sin egen eftertænkssomme (og negativt vurderende) karakter, så alt i alt signalerer bloggeren både tøven og besvær med at kategorisere sin egen følelse – samtidig med at den tilsyneladende opleves som negativ.

Bemærk at der virkelig er tale om simulation, for bloggeren har naturligvis masser af tid til sin rådighed og er ikke under noget pres for at producere sin ytring hurtigt. Det bliver derved meget tydeligt at der er vigtige kommunikative funktioner forbundet med disse tøvesignaler og opblødninger. Bloggeren formår dels at formidle en følelse som hun ikke har ord for, dels at fremvise følelsen som om den foregik her og nu (hvilket den muligvis gør mens hun selv skriver, men jo ikke nødvendigvis mens læserne læser om det).

Samtidig fungerer adjektivet *hmmm-agtig* som markering af fællesskab og indbyrdes forståelse, for kun de læsere der kan relatere sig til bloggerens reaktion og kan afkode (både fra

overskriften og fra brødteksten) omtrent hvilken følelse hun giver udtryk for, vil kunne forstå hvad ordet overhovedet refererer til. Det er samme funktion som også er tilskrevet de såkaldte påhængsudtryk (eng: *set marking tags/general extenders*, nemlig in-group-markering (se fx Overstreet 2000, Tagliamonte & Denis 2010).

Det skulle gerne være klart fra disse eksempler at *agtig* har udvidet sit domæne betragteligt og nu kan lave adjektiver ud af snart sagt hvad som helst. Men det er ikke det hele: som beskrevet ovenfor findes *agtig* oftere og oftere alene med funktion som diskursmarkør. Det er sjældent at man kan udpege kontekster der kan illustrere overgange mellem derivativ funktion og så en egentlig selvstændig funktion, men her er et bud på hvordan 'løsrivelsen' fra en leksikalsk stamme kan foregå. I nedenstående dialog fra Sprogforandringscentrets korpus taler informanterne om en form for aktiv ferie som en bekendt til A har været på. A kan ikke komme i tanke om det rigtige ord, men giver et eksempel på en aktivitet man kan lave på den slags ferie (rappelling), og B byder så ind med en mulig betegnelse:

- (6) A: sådan noget # øh # naturting du ved hvor de skal rappelle og øh
B: nå sådan noget wild life eller sådan noget
A: ja **agtigt** noget

A ser ikke ud til at acceptere B's bud som det ord hun ledte efter, men godtager det som en tilnærmelse til det hun taler om – ved at modificere B's *wild life* med et *agtigt*. I A's egen tur er der dermed ikke nogen stamme som *agtigt* kan knytte sig til (det er tydeligt når man lytter til eksemplet at der ikke er tale om den i øvrigt fuldt mulige afledning *ja-agtigt*).

Det er muligt at sådanne diskursive samarbejder er (delvist) ophav til de anvendelser som diskursmarkør eller adverbial som vi også finder i vore data. Et andet af dem knytter sig også til vurderingen af en stemmeproe hvor informanten i praksis bidrager med meget lidt leksikalsk indhold, men samtidig får udnyttet nogle af de samme kommunikative funktioner som de reelle afledninger (imidlertid bliver referencerammen her så indforstået at den ekskluderende funktion tager forrang over den inkluderende):

- (7) jeg vil sige det lyder sådan lidt # **agtigt**

Det er svært at afgøre om der kan have været gestik i pausen som *agtigt* så kan modificere, og om der derfor alligevel kan være tale om en afledning. I så fald har vi det interessante forhold at noget ikke-sprogligt (fx et skuldertræk eller et ansigtsudtryk) bliver omdannet til et adjektiv! Det ekstrasproglige gjort sprogligt. (Det er ikke så usædvanligt som man kunne tro, for *-agtig* er meget lidt kræsen med hvad der kan danne rod til afledningerne. Derfor kan eksempler som *øvagtigt* og *uh-agtigt* se helt banale ud (fordi lydene allerede er leksikaliserede i sproget), men vi har i den lidt vildere afdeling fundet en afledning med et emotikon som rod, i stil med dette: ☺-*agtigt*)

I nedenstående eksempel har vi skriftsprogets ordmelletrum til at støtte en analyse som selvstændigt adverbial snarere end adjektivafledning. Uddraget stammer fra et chatrum hvor barslende mødre deler oplevelser og erfaringer med hinanden. Her beskrives en del af et fødselsforløb i ganske korte træk:

- (8) får uregelmæssige veer kl 5 , men ikk noget særligt lidt **agtigt** mens smerter.
(<http://www.min-mave.dk/foraeldregrupeer/thread-1745148.htm>)

Vi fortolker *agtigt* som svarende til *ligesom* her, så der kunne have stået: *lidt ligesom menstruationssmerter* (for nu at entydiggøre det lidt-agtigt).

7. Forklaringsmodeller

Er det her noget nyt, eller er der blot tale om at disse års intense udforskning af talesprog med særlig vægt på uformelle former og ungdommens gæen forrest i sprogfornyelse afdækker noget som altid har været der, men blot ikke har fundet vej til grammatikker (fordi det var talesprog) og ordbøger (fordi der var tale om engangsdannelser)? Hvis vi ser på data fra Sprogforandringscentrets korpus, taler de for at der faktisk er sket en ændring, for selv de unge informanter i Bysocs Gen. 2 har i første runde af optagelser, dvs. fra slut-80'erne, ikke de mange engangsdannelser og de fritstående former som bliver reglen snarere end undtagelsen i optagelser foretaget omkring 20 år senere. På de 20 år er der altså sket noget, men hvad og hvorfor?

For det første er suffikset blevet mere produktivt i talesproget og bruges nu hovedsagelig til at producere approximative engangsdannelser. For det andet har der udviklet sig fritstående brug som dels et adjektiv som betyder noget i retning af 'en slags' og oftest appellerer til indforståethed, dels en diskursmarkør som tilsyneladende afsvækker den kraft hvormed et foregående udsagn hævdes.

Som det er fremgået ovenfor, er det ikke et særlig(t) dansk fænomen. Det er blevet konstateret i engelsktalende sprogsamfund⁵ (Overstreet 2000, Tagliamonte & Denis 2010, Tagliamonte 2012: 258-269) og i italiensk (Ghezzi 2013) og det er givetvis kun et spørgsmål om tid før det bliver konstateret flere steder i en stadig mere sammenhængende verden. Der skal derfor ikke søges i særdanske forhold for at forklare brugen. Derimod kan der udmærket appelleres til en dansk særstilling hvad angår intensiteten, men det ville forudsætte at en sådan blev konstateret gennem undersøgelser af frekvens i sammenlignelige situationer på tværs af sprog og samfund.

Det sammenfattende synes at være to tendenser som kan samles under overskrifterne intimitets- og nærhedsskabelse og face-beskyttelse. Måske kunne de hænge sammen? Hvis især unge mennesker, men i stigende grad os alle, skal indgå i flere og flere situationer som kræver at vi kommer tæt på hinanden – på arbejdet, i familien, i midlertidige fællesskaber af enhver art – får vi brug for mekanismer til at skabe nærhed – og samtidig mekanismer (nemlig de såkaldte *hedges*) der kan beskytte vores skrøbelige face mod ikke-foretrukne reaktioner (*dispreferred responses* som kan føre til *face threatening acts*, FTAs). Derfor foregriber vi med den efterstillede diskursmarkør *agtig* at andre kan have en anden mening end den vi just har udtrykt, og vi benytter samtidig *agtig* (og en række andre intimitetsstrategier) til at positionere os som tæt forbundet med andre. Vi forudsætter dermed at vi deler den videnshorisont der gør det muligt for samtalepartneren at færdiggøre den halvkvædede vise som *agtig* oftest er, hvad enten det henviser til en fælles forståelse af hvad en lighed indebærer (som produktivt suffiks i engangsdannelser) eller det efterlader selve ligheden fuldstændig undefineret (som fritstående adjektiv eller diskursmarkør).

Litteratur

---

⁵ I Gunvor Nilssons afhandling om *Aktig-ord* på svensk (Nilsson 1993) er der, ud over en yderst fyldestgørende redegørelse for forholdene i svensk, en interessant sammenstilling af svensk og engelsk. Nilsson påviser at der er flere ord på *-aktig* i oversatte skønlitterære tekster fra engelsk end der er i originale svenske fiktionstekster. En årsag kan være at visse ord på *-ish* har en central stilling på engelsk, først og fremmest *foolish*, *boyish* og afledninger af farvebetegnelser. Disse ord kan faktisk oversættes med *-aktig*-afledninger på svensk og bliver det – og bliver måske endda overbrugt. Men der er ikke rigtige oversættelsesækvivalenter med *-agtig* til netop disse ord på dansk. *Naragtig* svarer ikke til *foolish*, det er snarere *tåbelig* der gør det. Og mere engelsk: Sten Vikner har venligt henledt vores opmærksomhed på *Oxford English Dictionary*'s opslag om *-ish*. Heraf fremgår det at der er et eksempel allerede så tidligt som i 1986 på at *ish* kan stå alene – som efterhængt alternativ til *sort of*, og der gives i alt 5 eksempler på denne brug i gennemtænkt skriftsprog.

- Boye, Kasper & Harder, Peter (2012) A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88/1: 1-44.
- Brøndum-Nielsen, Johs. (1917) Trykforholdene ved afledningsendelsen –*agtig* i dansk. *Danske Studier 1917*: 35-39, www.danskestudier.dk
- Buchstaller, Isabel & Corrigan, Karen (2011) 'Judge not lest ye be judged': exploring methods for the collection of socio-syntactic data. Gregersen, Quist og Parrott (eds.): *Language Variation: European Perspectives III, Selected Papers from the 5th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE)*, 149-60, Amsterdam: John Benjamins.
- Chambers, J.K. (1995) *Sociolinguistic theory*. New York: Basil Blackwell.
- Fischer-Jørgensen, Eli (2001): *Tryk i ældre dansk. Sættninger og Afledninger*. (Historisk-filosofiske Meddelelser 84) Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i kommission hos C.A. Reitzel, København.
- Gad, Louise (2011) *En agtig opgave*. Opgave i lingvistik i forbindelse med kursus arrangeret af N-CLAV.
- Ghezzi, Chiara (2013) *Vagueness markers in contemporary Italian: Intergenerational variation and pragmatic change*. Tesi di dottorato, Università degli studi di Pavia.
- Gregersen, Frans (2009) The data and design of the LANCHART study. *Acta Linguistica Hafniensia* 41: 3-29.
- Gregersen, Frans & Pedersen, Inge Lise (eds.) (1991) *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics I-II*. (Institut for Dansk Dialektforsknings publikationer Serie A, nr. 30), København: C.A. Reitzel.
- Holmboe, Henrik (1978) *Dansk retrograd-ordbog*. København: Akademisk forlag, Universitetsforlaget i København.
- Labov, William (1994) *Principles of linguistic change, vol.1*. New York: Basil Blackwell.
- Milne, A.A. (1954) *Peter Plys og hans venner*. På dansk ved Else Heise; versene ved Tom Kristensen. København: Gyldendalske boghandel.
- Nilsson, Gunvor (1993) *Aktig-ord förr och nu. En historisk-semantisk studie av aktig-avledning i svenskan*. (Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet 31). Uppsala: Institutionen för Nordiska Språk.
- Overstreet, Maryann (2000) *Whales, Candlelight, and Stuff Like That: General Extenders in English Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Rathje, Marianne (2009a) Og sådan noget. *Nyt fra Sprognævnet* 2009/1: 1-7.
- Rathje, Marianne (2009b) Definition af citat i talesprog. *NyS* 37: 125-155.
- Sigård, Stine Ventzel (2010): *Funktioner af agtig*. BA-opgave 8.1.2010 til Jakob Steensig, Lingvistik, Aarhus Universitet.
- Skautrup, Peter (1947) *Det Danske Sprogs Historie (DSH)*, Andet Bind: Fra Unionsbrevet til Danske Lov, DSL, København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.
- Tagliamonte, Sali A. (2012) *Variationist Sociolinguistics. Change, Observation, Interpretation*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Tagliamonte, Sali A. & Denis, Derek (2010) The *stuff* of change: General extenders in Toronto, Canada, *Journal of English Linguistics* 38/4: 335-368.
- Therkelsen, Rita (2009) Om *agtig*. *Sprogvidenskab i glimt*, red. Ken Farø, Alexandra Holsting, Niels-Erik Larsen, Jens-Erik Mogensen og Thora Vinther, 57-62, (University of Southern Denmark Studies in Linguistics vol.18), Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Vinther, Nicoline Munck (2012) *Brug af agtig i dansk talesprog: "Man snakker meget meget utydeligt og meget sådan rigtig ikke-agtigt"*. Støtteark til eksamen i Dansk talesprogs grammatik, sommer 2012.